Вікторія Бондаренко

УМІННЯ КРИТИЧНО МИСЛИТИ – ВАЖЛИВА УМОВА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Соціалізація індивіду має на увазі освоєння людиною соціальної реальності, в якій вона формується і існує, що включає в себе процес соціального пізнання. Підвищення значення цього процесу в умовах швидких соціальних змін стало однією з причин того акценту на когнітивні процеси, який був зроблений соціальною психологією в кінці XX століття [2]. Хоча орієнтація людини в оточуючому світі завжди була потребою людини, вона різко зростає – в крайньому разі, по відношенню до соціальної реальності – в умовах радикальних змін у світі. Неконтрольований темп змін, розвиток засобів масової комунікації, інформаційних технологій вимагають від людини не лише більшої адаптації в соціумі, але й вміння поводитися в новій ситуації, тобто оптимізувати діяльність в ній. Все це вимагає більш глибокого аналізу пізнавальних процесів в тій його частині, яка стосується пізнання соціального світу звичайною людиною [1].

Вміння пізнавати соціальний світ набувається через уміння соціально-комунікативно діяти, тобто володіти здатністю особистості ініціювати зміни в соціальних ситуаціях, міжособистісних відносинах; в спектрі зв'язків та взаємодій, що передбачають безпосередні чи опосередковані контакти, реалізацію соціальних відносин, регуляцію соціального процесу, ціннісне ставлення до нього, обмін інформацією, співпереживання, взаєморозуміння, сприймання, відтворення, вплив групи на людину чи однієї людини на іншу[5].

Формування соціально-комунікативної активності в рамках індивідуальних особистісних характеристик молодшого школяра повинно відбуватися під дією різних чинників і з якомога більш різноманітних ракурсів, аби стало можливим досягнення кінцевої мети. Не можна однозначно сказати, що соціально-комунікативна активність формується внаслідок використання конкретних технологій, методів. Варто говорити про комплексний підхід з точки зору відповідних проблемі технологій, усього актуального психолого-педагогічного спектру засобів, прийомів, принципів та підходів щодо формування соціально-комунікативної активності молодшого школяра.

Під час теоретичного аналізу і практичного впровадження технологій критичного мислення та глибокого вивчення природи соціально-комунікативної активності був знайдений взаємозв'язок між цими двома педагогічними аспектами.

Освіта зорієнтована на майбутнє, яке не може бути насамперед визначеним, а отже, першочерговим є розвиток того типу мислення, що дає

змогу адекватно оцінювати нові обставини та формувати стратегію подолання проблем, які можуть виникнути. Розвиток критичного мислення стає найактуальнішим за часів інтенсивних соціальних змін, коли неможливо діяти без постійного пристосування до нових політичних, економічних або інших обставин, без ефективного вирішення проблем, значна частина яких непередбачувана. У цьому сенсі є очевидною життєва необхідність формування критичного мислення для вітчизняної освітньої системи.Тільки таким шляхом ми можемо стверджувати розвиток відповідно до вимог світового інформаційного суспільства та просуватися далі у напрямі демократії [4].

Основним положенням соціально-комунікативної активності є – необхідність особистості ініціативно діяти в сучасному соціальному світі з користю для себе і для суспільства, а уміння критично мислити спроможне забезбечити інтелектуальну основу для ефективної активної ініціативної діяльності особистості. Технології критичного мислення варто розглядати як один з ефективних шляхів у формуванні соціально-комунікативної активності особистості молодшого школяра.

Чим особливі технології критичного мислення?

Кілька слів щодо розуміння самого терміна «критичне мислення», що є досить різним у різних авторів. Відповідно до думки відомого фахівця з цієї проблеми М. Ліпмана, критичне мислення є «вміле відповідальне мислення», що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно:

а) засновується на критеріях;

б) є таким, що самокоректується;

в) пливе до контексту.

Виділяють шість ключових елементів критичного мислення:

1) ***Уміння мислити*** *передбачає володіння певними прийомами, які в* сукупності створюють перевірену на практиці ефективну методологію опрацювання інформації.

2) ***Відповідальність*** передбачає, що людина, звертаючись до інших, усвідомлює обов'язок надавати слухачам чи читачам доводи та приклади відповідно до прийнятих стандартів. Або, якщо ці стандарти її не влаштовують, піддавати їх сумніву за допомогою переконливої аргументації. Вона готова до того, що надані доводи будуть предметом розгляду фахівців у цій галузі й їхні судження треба буде врахувати у подальшому.

3) ***Фомулювання самостійних суджень*** як продукт критичного мислення означає, що воно спрямоване на творчу мисленнєву діяльність, а не на репродуктивне мислення, що базується на жорстких алгоритмах і стереотипах. Творчий підхід є необхідним у ситуаціях порівняння різних суджень і визначення альтернатив на основі врахування пріоритетів, чинників, що обумовлюють істинність та вірогідність інформації в цілому й висловлених суджень зокрема.

4) Дуже важливими є ***критерії,*** до яких апелює, на які спирається критичне мислення. Критерії – це положення, які бере до уваги критично мисляча людина, оцінюючи ідеї у процесі їх аналізу чи критики. М. Ліпман вважає такими критеріями, наприклад, стандарти, закони, підзаконні акти, правила, регламенти керівництва, інструкції, приписи поведінки, вимоги, умови, обмеження, конвенції, норми, домовленості про уніфікацію, принципи, передбачення, дефініції, ідеали, мету, наміри, результати перевірки, експериментальні дані, методи, процедури тощо. Так, дослідження учнів, проведене у рамках певного предмета, має відображати або враховувати головні поняття та методи в цій науці або кількох суміжних науках.

Критично мисляча людина має ясно уявляти структуру власної аргументації. А її міркування, суттєві для конкретного дослідження, мають бути доступними для аудиторії. Проте критерії не можуть бути абсолютизованими, у процесі критичного мислення вони піддаються сумніву, зміні або навіть заміні на інші.

5) ***Самокорекція*** потребує, щоб людина використовувала критичне мислення як метод, звернений **на** її власні судження з метою їх виправлення чи покращання. Мисляча людина постійно піддає власні мисленнєві процеси рефлексії, використовуючи при цьому суттєві критерії та процедурні норми.

6) Використання загальних критеріїв не виключає ***уваги та чуйності до контексту***. Адже загальні критерії мають обов'язково перевірятися на відповідність і на можливість зміни у кожному конкретному випадку. Критично мисляча людина розуміє критерії у зв'язку із контекстом їх використання та допускає інші альтернативи, що відповідають ситуації.

Усе зазначене потребує врахування ще й того, що критичне мислення завжди діалогічне, тобто передбачає дискусії, зокрема між тими, хто навчається, в яких висуваються критерії, ідентифікуються й обговорюються контексти, а мисленнєвий процес у цілому піддається оцінюванню.

Особливостями навчального процесу в рамках будь-якого предмета, побудованого на засадах критичного мислення, є такі:

- у навчання включаються завдання, розв'язання яких потребує **мислення вищого рівня**;
- навчальний процес обов'язково організований як **дослідження** учнями певної теми, що виконується шляхом **інтерактивної взаємодії** між ними;
- результатом навчання є не засвоєння фактів чи чужих думок, а вироблення **власних суджень** через застосування до інформації певних прийомів мислення. Це дозволяє учням зрозуміти тонку взаємодію встановлених критеріїв та їхньої модифікації, якщо її може потребувати контекст;
- викладання у цьому процесі є стратегією постійного **оцінювання результатів із використанням зворотнього зв'язку «учні – вчитель»** на основі дослідницької активності вчителя у класі;

- критичне мислення потребує від учнів достатніх навичок **оперування доводами та формулювання умовиводів.** Сюди ж відноситься і здатність сприймати схеми та графіки в розв'язанні актуальних питань, знаходити та інтерпретувати оригінальні документи та джерела інформації, а також аналізувати арґументи, обґрунтовувати висновки міцними доводами [4].

Технології критичного мислення впроваджуються за таких умов:

Ø Час. Щоб обмірковувати щось нове, треба з'ясувати, які вже існують думки та ідеї, обговорити їх, зробити висновки.

Ø Дозвіл. Для того, щоб процес мислення відбувався вільно, треба, щоб учні мали право розмірковувати, записувати припущення, встановлювати їх очевидність або безглуздість. Коли учні розуміють, що їм це дозволено, вони активніше беруть участь у процесі.

Ø Різноманітність предбачає створення такої атмосфери, яка переконала учнів у тому, що від них очікується широкий діапазон різноманітних думок і ідей.

Ø Залучення учнів до процесу обговорення, підведення до розуміння власної відповідальності за прийняті рішення.

Ø Ризик є природною складовою навчання та творчості. Учитель повинен готувати учнів до цього.

Ø Повага і цінування думок інших. Лише за цих умов учні можуть бути впевненими в тому, що їхня думка щось означає для присутніх [6].

Якісних змін зазнають як окремі психічні процеси, так і психіка загалом. Виявляються вони у процесах запам'ятовування і відтворення, створенні уявлень про ситуації, яких не було у попередньому досвіді дитини. Якісних змін зазнають мислення, мовлення, емоції, потреби тощо. На основі засвоюваних знань і суспільного досвіду виникають та розвиваються нові якості особистості – самостійна діяльність, самопізнання, моральні, естетичні та інтелектуальні почуття, ускладнюються і вдосконалюються психічні процеси, розвиваються здібності. Успішний розвиток дитини великою мірою залежить від змісту, спрямованості мотивів, якими вона керується у навчанні та праці [3].

Технології критичного мислення спрямовують дитину в навчанні невимушено, несиломиць, а шляхом відтворення майбутніх життєвих ситуацій, забезпечуючи її досвідом наперед.

Розглядаючи широкі можливості критичного мислення у формуванні інтелектуальної сфери особистості, її інтелектуально-комунікативної компетентності, можна зробити висновок, що критичне мислення – це риса активної особистості, яка здатна не просто існувати в людському середовищі, а бути цінною для суспільства і його розвитку, соціально-комунікативно діяти в соціумі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г. М. Психология социального познания. – М., 2000.
2. Андреева Г. М., Богомолова Н. Н., Петровская Л. А. Зарубежная социальная психология. – М., 2001.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: Навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб., доп. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с. (Альмаматер).
4. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д.; Наук. ред., передм. О. І. Пометун . – К.: Вид-во «Плеяди», 2006. – 220 с.
5. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 448 с. (Альма-матер).
6. Шарко В. Д. Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К.: СПД Богданова А. М., 2007. – 220 с.